

УДК 371.132

Дудікова Л.В.*

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджуються особливості організації науково-дослідної діяльності студентів як складової індивідуалізації навчального процесу. Аналізуються основні напрямки науково-дослідницької діяльності студентів та розкриваються проблеми, що супроводжують цей процес.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, науково-дослідницька діяльність, індивідуалізація навчання, планування, системність, науковий підхід.

Організація науково-дослідницької діяльності студентів – одна зі складових індивідуалізації навчального процесу. Структурні зміни, які відбуваються в системі вищої школи, однозначно пов'язані з формуванням у студентів навичок компетентності в професійній діяльності та творчого саморозвитку. Інтенсивний науково-технічний прогрес, загальносвітова глобалізація ставлять перед вищою школою завдання підготовки наукового потенціалу зі студентів.

Дослідження у сфері залучення студентів вищих навчальних закладів до науково-дослідницької діяльності проводяться багатьма науковцями. З цієї тематики видано низку підручників та посібників, серед яких – «Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студентів» Я. Чорненського, Н. Чорненської та ін. Основи наукових досліджень розглядали також А. Лудченко, Т. Прима та ін. Методики науково-дослідницької діяльності студентів розробляли такі науковці, як: І. Найдьонова, А. Ігнатюк, В. Шейко, Н. Кушнарєнко та ін.

Науково-дослідницька робота студентів є важливим аспектом професійного формування фахівця. Саме наукову діяльність називають фундаментом технічного прогресу у всіх галузях народного господарства. Визначаючи пріоритетні напрямки реформування вищої освіти, постійно робиться акцент на науковій складовій організації навчально-виховного процесу студентів. Незважаючи на низку досліджень з цієї тематики, чіткої методики залучення студентів до науково-дослідницької діяльності немає і тому цей напрямок потребує подальших досліджень та науково-методичних розробок.

Мета статті – проаналізувати науково-дослідницьку діяльність студентів як складову індивідуалізації навчального процесу, дослідити сучасні тенденції організації цього процесу та розкрити основні напрямки розвитку науково-дослідницької діяльності студентів у вищому навчальному закладі.

Досліджуючи сучасну професійну підготовку студентів у вищих навчальних закладах слід констатувати, що її неможливо уявити без такого трудомісткого і творчого напрямку, як науково-дослідницька діяльність.

У сучасних умовах євроінтеграції та запровадження Болонського процесу Міністерство освіти і науки, молоді та спорту проводить реформування всіх напрямків освітньої діяльності, що залишена в спадщину від Радянського Союзу. Звичайно, не все слід руйнувати з нашого історичного минулого, але науково-дослідницькому напрямку студентської діяльності в ті часи недостатньо приділялось уваги, і як наслідок Україна далеко позаду своїх європейських партнерів за кількістю фундаментальних відкриттів, що у відсотковому вимірі приходить на вищі навчальні заклади. Слід зазначити, що система побудови науково-дослідної діяльності в різних країнах відрізняється. В європейських університетах студент з першого кроку в навчальному закладі залучається до наукової діяльності, оскільки лабораторії та науково-дослідні

* © Дудікова Л. В.*

майданчики сконцентровано саме на базах вищих навчальних закладів. У нас же навпаки – навчальні заклади самі по собі, а науково-дослідні установи – самі по собі, і створюється колапс, немає притоку до цих наукових установ нових кадрів з їх неординарним мисленням та сприйняттям, а ті науковці, що роками працюють в науково-дослідних установах, замкнені самі в собі, і розраховувати на сучасне бачення та розробку чогось інноваційного проблематично [4].

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, аналізуючи таку ситуацію, намагається всіма доступними методами зламати цю тенденцію та спрямувати студентський потенціал в науку, але за глобальної економічної кризи, яка зачепила й економіку України, та відсутності достатнього фінансування на створення нових лабораторій та переобладнання вже наявних. сподіватися на якісь позитивні зрушення складно [6].

Задля зміни на краще щорічно галузевим міністерством проводяться міжнародні конференції та науково-практичні семінари за участю представників міжнародних науково-дослідних установ, Європейської комісії з досліджень технологічного розвитку. Всі ці заходи мають на меті зацікавити молодих науковців перспективними розробками, якими цікавляться передові наукові школи Євросоюзу, та за допомогою спеціального грантування виявляти нові наукові напрямки, що можуть принести користь не тільки одній окремо взятій державі, а світовому співтовариству в цілому. Яскраві здобутки такої співпраці досягнуто в медицині, охороні навколишнього середовища, збереженні енергоносіїв, вирішенні соціальних проблем тощо [3].

Здійснення таких намірів передбачає взаємне зняття будь-яких принципових обмежень на контакти та обмін і поширення інформації. Особливо це стає актуальним під час здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проектів, що дозволяє залучати українських науковців, особливо молоді, до виконання загальноєвропейських програм наукових досліджень [5].

Сьогоднішній акцент діяльності міністерства на створення мережі науково-дослідних університетів, на думку автора, дозволить активізувати науку безпосередньо у вищій школі і поповнювати ряди науковців за рахунок залучення студентів, що схильні до неординарного мислення та творчо працювати в різних напрямках наукових досліджень.

Починаючи з 2000 року в Україні спостерігався дефіцит наукових кадрів, на сьогодні ця тенденція змінилася, і середній вік наукового потенціалу не перевищує сорокарічного рубежу, але в енергомістких технічних напрямках ця тенденція, на жаль, не така радужна. Статистика констатує, що середній вік кандидатів і докторів у цьому напрямку становить 50-60 років, а звідси і всі причини відставання в технологічному прогресі. На жаль, наукові школи, що існують, не завжди зацікавлені виховувати молоді кадри, тому що це конкуренція і довготривалий та кропіткий процес без достатнього матеріального та морального стимулювання. І студенти більше йдуть у ті галузі, де наукові дослідження не потребують безкінечних лабораторних випробувань та точного фіксування отриманих результатів. Відтак і як наслідок, сьогодні в формуванні наукового потенціалу в науці провідне становище займають дослідження гуманітарних напрямків [4].

Досліджуючи проблеми організації та залучення студентів до науково-дослідницької роботи слід виділити кілька основних причин, що не дозволяють досить активно це здійснювати: невідповідність наукової стипендії для того, щоб прогодувати себе і молоду сім'ю; відсутність житла та зацікавленості самих керівників наукових шкіл в їх розвитку та поповненні молодими науковими кадрами, які, ще практично нічого не здійснивши, уже створюють певні проблеми тим, хто їх бере до себе, адже їх матеріальні проблеми частково накладаються на тих, під патронатом кого вони працюють.

Проходячи професійну підготовку у виші, кожен студент має можливість брати активну участь в наукових дослідженнях, завдяки чому оволодіває навичками використання різних інформаційних джерел, а це впливає на вміння використання пошукових методів для виконання практичних завдань зі спеціальності. Ці перші кроки в накопиченні досвіду дослідницької роботи можуть стати початком серйозних наукових досліджень і дати поштовх до подальшої діяльності в науці [5, с. 164].

Стратегічною метою науково-дослідницької діяльності студентів є набуття, примноження та оновлення знань, уміння ставити наукові завдання, планувати їх виконання, організовувати збір та обробку інформації, створювати умови для генерування нових ідей та їх практичної реалізації, а також забезпечення умов для формування особистості майбутнього фахівця через створення наукового простору, системи інформаційного і комп'ютерного забезпечення навчального процесу [2, с. 278].

Автори підручника «Організація та методика науково-дослідницької діяльності» М. Шейко та Н. Кушнарєнко акцентують увагу на тому, що реалізована науково-дослідницька діяльність студентів покликана:

- формувати науковий світогляд, оволодівати методологією і методами наукового дослідження;
- надавати допомогу студентам у прискореному оволодінні спеціальністю та досягненні високого професіоналізму;
- розвивати творче мислення та індивідуальні здібності студентів у вирішенні практичних завдань діяльності;
- прищеплювати студентам навички самостійної науково-дослідної діяльності;
- розвивати ініціативу та здатність застосовувати теоретичні знання у своїй професійній практичній діяльності;
- залучати активних студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- розширювати теоретичний світогляд і наукову ерудицію та оновлювати і вдосконалювати знання;
- створювати та розвивати творчі колективи, виховувати резерв дослідників і майбутніх викладачів [7, с. 24-25].

Аналізуючи науково-дослідницьку діяльність студентів вищих навчальних закладів слід зазначити, що вона є однією зі складових індивідуалізації навчального процесу і включає в себе елементи навчання в дослідницькій роботі та науковій творчості.

Зміст і структура науково-дослідницької діяльності студентів забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки та послідовності навчального процесу, зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, де відбувається поступове зростання обсягу та складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи.

Здійснюючи дослідження тенденцій організації науково-дослідницької діяльності студентів, В. Шейко та Н. Кушнарєнко виділили їх три основні напрямки:

1. *Науково-дослідницька робота, що є невід'ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів і передбачає:*

- написання рефератів на основі добору і вивчення літератури в процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних та професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін;
- виконання практичних, семінарських і самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи наукових досліджень і вимагають від студентів ознайомлення з достатньо широким колом літератури, використання комп'ютерної техніки тощо;

- складання комплексних аналітичних схем-таблиць, які відображають основний зміст теми, питання або проблеми;
- виконання тематичних завдань на базі практичного матеріалу, зібраного студентами за період проходження виробничої практики;
- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (глосаріїв, кросвордів, програм і методик соціологічних досліджень тощо);
- виконання нетипових завдань науково-дослідного характеру в період навчальної, виробничої практики, індивідуальних завдань, спрямованих на розробку і вирішення різних проблем;
- підготовка і захист курсових та дипломних робіт.

2. *Науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом – у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, фольклорних експедиціях та ін. Вона передбачає:*

- складання анотацій та рецензій на монографії вітчизняних і зарубіжних учених;
- аналіз наукових статей та доповідей вітчизняних і зарубіжних вчених;
- підготовка оглядів літератури з певної проблеми або теми;
- підготовка нових доповідей і повідомлень на основі збирання, вивчення й узагальнення документальних і літературних джерел, виявлення та аналіз архівних документів з теми дослідження;
- збирання матеріалів для оформлення стендів, плакатів, наочностей у навчальних кабінетах та кафедрах;
- підготовка наукових доповідей, статей, тез доповідей для виступів на науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах, конкурсах та ін.

3. *Науково-організаційні заходи включають:*

- роботу в творчих секціях;
- участь у конференціях, симпозіумах, концертах, конкурсах, виставках на різних рівнях;
- розробку сценаріїв, постановчих матеріалів, підготовку і показ вистав, шоу-програм, тематичних вечорів та ін. [7, с. 26].

Активізація науково-дослідницької діяльності студентів в їх навчально-пізнавальній діяльності протягом навчання, ефективною управлінню нею, її організаційне та методичне забезпечення сприяють розвитку соціально-професійної зрілості особистості студента і є не лише педагогічною потребою, а й соціальним завданням [5].

Методика постановки і проведення науково-дослідницької діяльності студентів у навчальному процесі визначається специфікою вищого навчального закладу, його науковою і матеріально-технічною базою, науковими школами та набутими традиціями.

Чітка організація науково-дослідницької діяльності студентів у навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню студентами спеціальних навчальних дисциплін, дозволяє виявити їх індивідуальність, сформуванню власний погляд на ту чи іншу тематику. І це є важливим аспектом, тому що студенти вирости та сформувалися в інших умовах соціально-економічного устрою і їх бачення сучасних проблем є дуже важливим для їх вирішення.

Націлившись на науково-дослідницьку роботу під час навчання у вищих навчальних закладах, ми забезпечимо студентам індивідуальний розвиток і, відзначаючи їх технічну озброєність (комп'ютери, електронні бібліотеки, IP-технології тощо), сподіваємось на прискорення ними самого процесу проведення наукових досліджень у цілому.

Отже, аналізуючи ситуацію, яка склалася в Україні щодо організації науково-дослідницької діяльності студентів як складової індивідуалізації навчального процесу, слід зазначити, що в цьому напрямку є низка позитивних зрушень, але це не ті

зрушення, які дозволяють констатувати, що на цьому можна зупинитись. На думку автора, залишилась низка невирішених проблем з організації науково-дослідницької діяльності студентів, серед яких: відсутність методик організації науково-дослідницької роботи з урахуванням специфіки професійної підготовки, особливо зі спеціальностей технічно-інженерного напрямку; недостатня кількість лабораторій і відсутність сучасного обладнання в них; незабезпеченість бібліотечних фондів науковою літературою з напрямків досліджень і наявність їх в електронному вигляді потребує додаткових матеріальних витрат, яких недостатньо у студентів і викладачів; відсутність державної програми з матеріального стимулювання з формування наукових шкіл та залучення в них молодих науковців зі студентів старших курсів вищих навчальних закладів.

Як свідчить вищезазначене, міністерству освіти і науки, молоді та спорту, державним структурам, що відповідають за фінансування науки, та науково-дослідним установам слід змінити тенденцію щодо організації, стимулювання та залучення обдарованої студентської молоді до наукових розробок.

Література:

1. Білуха М.Т. Основи економічних досліджень: [підручник для студентів економ. спец. вузів] / М.Т. Білуха. – К.: Вища школа, 1997. – 271 с.
2. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: [підручник] / М.Т. Білуха. – К.: АБУ, 2002. – 480 с.
3. Лудченко А.А. Основы научных исследований: [учебное пособ.] / [А.А. Лудченко та ін.]. – К.: Знання, 2000. – 114 с.
4. Чорненький Я.Я. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента: [навч. посіб.] / [Я.Я. Чорненький, Н.В. Чорненька, С.Б. Рибак та ін.] – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 208 с.
5. Найдюнов І.М. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін: [навч. посіб.] / І.М. Найдюнов, А.І. Ігнатюк. – К.: Вид-во Купріянова О.О., 2002 – 384 с.
6. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: [навч. посіб.]. / А.С. Філіпенко. – К.: Академвидав, 2005. – 208 с.
7. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: [підручник] / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко. – 4-те вид., випр.і доп. – К.: Знання, 2004. – 307 с.

Дудикова Л. В.

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ КАК СОСТАВНАЯ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

В статье исследуются особенности организации научно-исследовательской деятельности студентов как составляющей индивидуализации учебного процесса, анализируются основные направления научно-исследовательской деятельности студентов и раскрываются проблемы, которые сопровождают этот процесс.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, научно-исследовательская деятельность, индивидуализация обучения, планирование, системность, научный подход.

Dudikova L.V.

SCIENTIFIC RESEARCH WORK AS A COMPONENT OF THE INDIVIDUALIZATION OF THE STUDENTS' LEARNING PROCESS

The article investigates the characteristics of the organization of research activities of students as a part of individualization of the learning process. The basic directions of research activities of students and reveals the problems that accompany this process.

Key words: higher education, scientific research, individualized learning, planning, systematic, scientific approach.